

וכן המשפט שיכול לקנות להושיט המעילים לגולל ואין הגולל יכול למחות, כי אע"פ שקנה הגלילה לא קנה ליקח המעילים'.

וע"ע בשו"ת שמש צדקה (חו"מ שלו) שכתב עפ"י דברי המרדכי שאין חזקת מצוות בכגון זה, כי כבוד המצוה להעשות על ידי רבים.

וע' ברמ"א או"ח תקפה, ד ומשנ"ב סק"ז, אודות חלוקת התקיעות לכמה אנשים.

'קבל את המלא ומחזיר את הריקן... דאמר רבי שמעון בן לקיש: אין מעבירין על המצוות'. מכאן כתב מהרי"ל (הלכות קריאת התורה ז. והובא ברמ"א קמז, ח. וכו"ה בהגהות המנהגים לר"א טירנא הל' ר"ח אות נו): ביום שמוציאים שני ספרי תורה לקרוא בהם, אין מסלקים הראשון עד שכבר הניחו את השני על השלחן, שלא יסיחו דעתם מן המצוות. כמו כן, תחילה נוטל את המלא ורק אחר כך מחזיר את הריקן. כיוצא בזה, העולה לתורה לא ירד עד שעלה כבר חברו הבא לקרוא אחריו.

[המגן-אברהם הקשה על ההשוואה, הלא משמע כאן שדוקא משום שהושיטו לו את הדם לכך יקחנו תחילה ולא יעביר על המצוה, וטעם זה לכאורה אינו שייך בהלכות דלעיל. וכתב לתרץ בדוחק שזה גופא הטעם לכך שאין מעבירים על המצוות, כדי שלא יהא פנוי מן המצוות. וזהו מקור דברי המהרי"ל.

וצ"ע בטעם זה, הלא כשיקבל קודם יהא חברו פנוי מן המצוה, ומה לי הוא מה לי חברו, ושונה במצוות דלעיל שהכבוד הוא לבימה שלא תהא ריקנית [ובשלמא הוורק על המזבח כיון שהוא עושה מצות הוריקה בעצמו י"ל שלא יהא פנוי מהמצוה, וכמו החזן הקורא (ע' הגהות המנהגים שם), אבל שאר הכהנים, מה לי אם יהא פנוי זה או זה].

ויש לתרץ לאידך גיסא; גם בספר תורה עיקר הטעם הוא שיש להקדים ולקרב את פעולת המצוה לפעולת הסילוק, להביא את הספר או לעלות הקורא תחילה, ולא מטעם שלא יהא השלחן ריקם גרידא, וגם לא משום העברה על המצוה – שהרי אינו מעכב את המצוה המזומנת. [ומשום איסור העברה ממש יתכן דליכא בדם – וזה דלא כפשטות לשון רש"י – על פי מה שכתב השא"א (כב) שאין דין קדימה למעשה מצוה כלפי מעשה הרשות, והרי מסירת הכלי הריק אינה מצוה, כמוש"כ הוא עצמו בטו"א מגילה ז:). גם היה אפשר לקבוע מראש שלא יושיט לו הלה קודם שימסור לו זה את הריק – אלא עיקר הטעם שלעולם יש להקדים העמסת המצוה לסילוק מצוה. ומהו למדו הפוסקים לענין ספר תורה].

ע"ע בספר פרקי מועדות לר"מ ברויאר שליט"א, כרך ב' עמ' 596.

*

'מימיהם של כת שלישית לא הגיעו לאהבתני...' – כי אם היו מגיעים למדרגת 'אהבה', לא היו נמצאים בכת שלישית אלא בכת ראשונה... (בשם הרבי מקוצק).

דף טה

'אחד החולב והמחבץ והמגבן – כגרוגרת (כצ"ל)... בשבת חייב חטאת, ביום טוב לוקה את הארבעים. דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים: אחד זה ואחד זה אינו אלא משום שבות'. שיטת רש"י ועוד ראשונים שחכמים אינם חולקים בחולב מחבץ ומגבן (ולזה סייע רבנו חננאל, וכן דעת הרמב"ם והרי"ף בתשובה (ע' בסמ"ק ש"ב) – כמו שכתב הרב המגיד (שבת ח, לז). וע' רמב"ן ורשב"א וריטב"א בשבת צה).

ואילו כמה ראשונים סוברים שחכמים חולקים ופוטרים גם בחולב מחבץ ומגבן, והלכה כמותם (כן כתב

רב האי גאון – ערשב"א שבת שם; רמב"ן שם קמד: וכן נראה מתוך דברי התוס' במגילה ז: ועתוס' יבמות קיד. וכן פסק ריא"ז). והטעם לפטור חולב, יש לומר מפני שאין דישה אלא בגידולי קרקע. ובמגבן – י"ל לפי שאין בנין באכלים (ע' ריטב"א עירובין לה.) או משום שאין נחשב כבונה כל שעושה כדי לאכלו בו ביום. או משום בנין לשעה – ע' פני יהושע כאן ובביצה יב; מהרש"ם. וב'חדושי הר"ן' כתב שסוברים חכמים אין דרך ברירה ובנין בכך. וע"ע בסיכום שיטות הראשונים, בחון איש נז, א. וע"ע במובא בשבת זה.

'המכבד והמרבץ'. בטעמו של רבי אליעזר המחייב, פרושו התוס' בשבת (צה) שודאי הוא משוה גומות על ידי פעולות אלו, והרי זה 'פסיק רישיה ולא ימות'. וחכמים נחלקו על כך וסוברים שאין זה 'פסיק רישיה'.

[יש מי שבאר שאין זו מחלוקת במציאות, אלא קרוב לודאי שיעשה גומות ונחלקו האם מוגדר הדבר כ'פסיק רישיה' אם לאו. מאור ישראל שבת שם. וע' דרך נוספת בשו"ת שבט הלוי ח"ט ז הלכה כג]. והתוס' כאן כתבו שדוחק לפרש כן, ופירשו שנחלקו האם סתם מכבד ומחבץ מתכוין להשוות גומות הגם שאינו צריך לכך, או אינו מתכוין אלא לכבד ולרבץ בעלמא הלכך אין בדבר אלא משום 'שבות'. ויש מפרשים טעמו של רבי אליעזר באופן אחר; לפי שהקרקע משתוה ומתיפה בכיבוד וריבוץ, הרי שפעולות אלו מצד עצמן נחשבות כבנייה או שהן בכלל גמר מלאכה של בנין וחיובו משום 'מכה בפטיש'. [ואמנם קיים גם חשש השוואת גומות כמו שאמרו בגמרא בשבת להדיא, והוא טעמם של חכמים האוסרים, אך אי אפשר לו להתחייב על כך כל שאין ודאות שישוה וגם אינו מתכוין לכך] (עפ"י רמב"ן ר"ד רשב"א וריטב"א שבת זה; תוס' סנהדרין פה. וכן כיוון השפת-אמת בשבת שם, ע"ש). והנצי"ב כתב לפרש שודאי משוה גומות אלא שחכמים פוטרם מפני שאינה אלא השוואה לשעה, ומכל מקום אסור לכתחילה כי חוששים להשוואת גומה לחלוטין. ורבי אליעזר סובר שגם השוואה לשעה מלאכה היא. [והוא גם הטעם למחלוקת רבי אליעזר וחכמים בגודלת את השיער, האם חייבת משום 'בונה' הגם שאינה אלא לשעה. וכיוצא בזה נחלקו (בשבת קכה) בתוספת אהל עראי. (וע"ע בשו"ת אבני נזר או"ח רנב, שרבי אליעזר אינו מצריך 'מלאכת מחשבת')].

'רבי יהודה אומר: כוס היה ממלא מדם התערובות שאם ישפך דמו של אחד מהן נמצא זה מכשירו. אמרו לו לרבי יהודה: והלא לא נתקבל בכלי... והלא דם התמצית מעורב בו... רבי יהודה לטעמיה דאין דם מבטל דם'. חכמים עצמם נוקטים שדם התמצית המרובה מבטל את הדם הכשר ולכן אין טעם לזרוק מדם התערובת. אלא שאמרו לו לרבי יהודה, אפילו לפי שיטתך שאין דם מבטל דם כי מין במינו אינו בטל, לא יצאת מידי החשש שמא לא נתקבל הדם בכלי, ולא הועלת באיסוף הדם לצאת מן הספק. כן מתבאר מתוך פרוש רש"י.

והתוס' הקשו על כך, הלא מכל מקום תועיל זריקתו לאותו דם שנשפך לאחר שנתקבל בכלי. ופרשו הם, שמא לא נתקבל בכלי ואסור להעלות דם פסול על גבי המזבח. ועל כך השיב רבי יהודה שיש לסמוך על זריזות הכהנים בדבר זה.

ונראה בבאור פרש"י שטענת חכמים היא, אם באת לחוש בדבר לעולם אינך יוצא מידי החשש, הלכך אל תחוש. ור' יהודה סובר שאין לחוש חשש רחוק כזה שלא נתקבל בכלי – לפי שהכהנים זריזים הם כדפרש"י. [וכיוצא בדבר מצינו שנחלקו חכמים ור' יהודה (ריש יומא וכבאור הגמרא שם יג.) אם מתקינים לכהן הגדול אשה אחרת ליוהכ"פ, שר' יהודה חשש שמא תמות אשתו, אבל לא חשש שמא ימותו שתיים שהוא חשש רחוק ביותר. וחכמים אמרו לו, אם נחוש למיתה לא נצא מידי החשש לעולם ואין לדבר סוף, הלכך לא נחוש כלל.

ומשמע שבעצם גם ר' יהודה מודה לסברת חכמים שאם עדיין לא נצא מידי הספק אין להתחיל לחוש, אף לא כפי האפשר [וכענין ששינונו לעיל ט' אין חוששין שמא גיררה חולדה... שאם כן מחצר לחצר ומעיר לעיר אין לדבר סוף. וע' במובא שם], אלא שסובר שיש לחלק בין חשש סביר לחשש רחוק ביותר. וע"ע בשיטת ר' יהודה בחשש למיתה, במובא בגטין כח. וע"ע ענין הדומה מעט, בערכין יט: סובר ר' יהודה לשער משקל יד אדם על פי בשר חמור לפי אומד בשר גידין ועצמות. ואמר לו ר' יוסי כיון שאין זה מדויק אלא באומד אם כן נאמוד ביד אדם. וא"ל ר' יהודה 'כמה דאפשר עבדינן' – אף כאן סובר רבי יהודה לתקן כמה שאפשר אעפ"י שלא נצא מידי החשש היותר רחוק].

(ע"ב) 'שבה הוא לבני אהרן שילכו עד ארכובותיהם בדם... אלא בהולכת עצים למערכה'. יש

לדקדק מפשט דברי הגמרא שאין השבח בכך שהעורה מלאה בדם, שניכר על ידי כן ריבוי הקרבנות – אלא השבח הוא בהולכת הכהנים בתוך הדם, ולכך מחזר הגמרא אחר דבר שאינו עבודה, שיוכלו הכהנים לילך אז בתוך הדם. ונראה שענינו של השבח הוא בכך שאין העובד חש לגופו ולנקיונו וכבודו [והלא דם נפשו של אדם קצה ממנו] בעת שעוסק בעבודת שמים. וכעין שמצינו ביששכר איש כפר ברקאי שהוזכר לגנאי ונענש על כך שכרך ידו בשיראים ועבד עבודה (לעיל נז), ומלבד שפסל עבודתו בגלל החציצה, כתב רש"י (שם. וע' גם בתוס' סוכה לו. ד"ה דבעינא) שהיה זה ביוזן (וע' במובא שם כיצא בזה, לענין שחיטה בכפפות).

ואולם, המפרש שסביב מסכת תמיד (כח:), נראה שנקט שהשבח הוא משום ריבוי הקרבנות. וצריך לומר לפי זה שדיון הגמרא מוסב על גוף הדברים שהיו מהלכים בדם, ולא דוקא משום השבח.

'שבח הוא... והא קא חייץ? – לח הוא ואינו חוצץ'. מבואר שדם יבש חוצץ אצל הכהנים בעבודתם. ואינו דומה

למה שכתבו הפוסקים (ביו"ד קצה, יז) שאדם שאומנותו להיות שוחט או קצב וידיו מלוכלכות תמיד בדם – אין הדם חוצץ בטבילה, לפי שרוב בני אומנות זו אינם מקפידים בדבר, והרי גם כאן אומנותם בכך ושבח הוא להם? – יש לחלק בין אדם שכך דרכו תמיד ואינו מקפיד עליו כלל ובין כהנים שהוא שבח להם רק בשעת עבודה אבל בשאר זמנים ודאי מקפידים על כך כשאר האדם (ע' שבות יעקב ח"א סט).

(עוד בענין חציצה בלח – ע' בקהלות יעקב (טהרות נח) בברור שתי השיטות בטעם הדבר; אם משום שאינו מקפיד כי נקל להסירו, או משום שהלח מחלחל ואינו נחשב דבר נפרד לחצוץ).

'תנא, כל אחד ואחד נותן פסחו בעורו ומפשיל לאחוריו. אמר רב עיליש: טייעות'. בספר אור שמח

(קרבן פסח א, 1) פירש כוונת הגמרא על פי מה שאמרו (לעיל לד ועוד) שהקדשים צריכים שימור ונפסלים בהסח הדעת. ושנינו במסכת פרה (י) שהנושא מי חטאת והם מלאחוריו, נפסלים משום שנאמר בהם למשמרת, ואם כן היה צריך לילך עם הפסח כשהוא לפניו, אך כיון שהסח הדעת פסול טומאה הוא (כלומר שמא יקבל טומאה – כדברי רבי יוחנן לעיל לד), לכן כשנותנו בתוך עורו, והעור אינו מקבל טומאה כל זמן שלא נעבד – אין חשש טומאה.

נמצא אם כן שנתינת הפסח בעורו כשהוא מופשל לאחוריו – מן הדין הוא, ואולם עצם ההפשלה לאחוריו – אינו אלא כדרך הסותרים כדברי רב עיליש, ולייפות עשו כן. ועל כן הרמב"ם שלא הזכיר מפשילו לאחוריו, השמיט גם את נתינתו בעורו.

א. מה שהזכיר 'הסח הדעת פסול טומאה' נראה דלאו דוקא אלא כלומר משום חשש טומאה, אבל אף למ"ד פסול הגוף כשר שהרי הוא משימר מטומאה.

ב. אפשר טעם למנהגם זה, לעשות רמז וסימן ליציאה ממצרים בליל זה, משארותם צורות בשמלותם על שכםם.

בכלל זה כאשר יש חמץ לזורק – שהשוחט אינו עובר עליו. והתוס' כתבו שאין חייב אלא העובר, ולא בעל החמץ שאינו עושה מעשה. ומהרמב"ם משמע שרק מי שיש לו חמץ – חייב, בין אם הוא השוחט או הזורק או שהוא אחד מבני חבורה. היה החמץ של אדם אחר, אפילו הוא בעזרה עם הזבח – אין עוברים עליו (לא תשחט... ולא יליז... – רק מי שעומד באזהרה זו עומד בזו).

גם בשוחט את התמיד על החמץ, אינו עובר כאשר יש לאחד מישראל חמץ ברשותו, הגם שקרבן של כל ישראל הוא (עפ"י תוס' מנחות עח: ויש לעיין בשאר קרבן יחיד, האם חייב השוחט כאשר יש למתכפר בקרבן זה חמץ. ולכאורה יש לדייק שחייב ממה שהעמידו בגמרא הברייתא של בני חבורה בשוחט בתוך המועד – משמע שאינו רק בפסח אלא גם בשאר זבחים. מהגרשז"א). היה החמץ בשעת העבודה מחוץ לעזרה – ריש לקיש פוטר ורבי יוחנן מחייב. ובארז מחלוקתם האם על – בסמוך משמע או אף שלא בסמוך. הלכה כרבי יוחנן, שחייב.

א. יש אומרים שגם חמץ כזה שאין מצווים על השבתו, כגון שאינו ברשותו אלא שהוא שייך לו – מוזהרים עליו בלאו ד'לא תשחט' (עפ"י שאגת אריה עח). ויש חולקים. וע"ע: דובב מישרים ח"ג טו; שיעורי הגר"ח שמואלביץ ב, תשל"ג; חדושי ר' שמואל לעיל ה. ב. ברמב"ם משמע ששיעור החמץ שחייבים על שחיתת הזבח עליו, הוא לא פחות מכזית. וכתבו אחרונים שפחות מכן אסור מהתורה מדין 'חצי שיעור'. ויש מפקקים בדבר כי י"ל שהאיסור הוא השחיטה ולא הימצאות החמץ ולכן אפשר שבפחות מכזית אין איסור תורה בשחיטה כלל. ע"ע מנחת חינוך (פט); שפת אמת ודבר שמואל.

השוחט את התודה, ולחמה חוץ לחומה – ע' במנחות עח.
הנשבע שיאכל ולא אכל – ע' בשבועות ג-ד.
התראת ספק ולא שאין בו מעשה – במכות טז.

דפים סד – טה

קכ. כיצד סדר שחיטת הפסח, בחול ובשבת?

הפסח נשחט בשלש כתות (ושחטו אתו כל קהל עדת ישראל). והיות ונסתפקו אם כוונת הכתוב לשלש כתות בבת אחת או בזה אחר זה, הלכך צריך שיהיו שלש כתות של שלשים (רבי יצחק). ובחמשים איש די; נכנסים שלשים ושוחטים, יוצאים עשרה ונכנסים עשרה תחתם ושוחטים, ושוב יוצאים עשרה ונכנסים עשרה ושוחטים.

א. כן פרש"י והרמב"ם (א, ט). והמאירי הביא פירוש נוסף שהשלשים הראשונים יצאו מהעזרה ושוב שחטו עשר עשר. ולדבריו נראה שלאחר ששחטו הפסח בשלש כתות, יכולים היחידים לשחוט פסחם לכתחילה בלא כת [כמו כאן, העשר שוחטים לכתחילה גם לפי הצד שצריך כת של שלשים], אבל לפרש"י ורמב"ם משמע שלכתחילה אין לשחוט ביחידים (עפ"י הגרשז"א. וכן הוכיח בספר אמת ליעקב. ומשמע מדבריו שאם נשאר עוד אנשים שלא עשו הפסח, עושים כתות נוספות לשחוט).
ב. בדיעבד שלא נשחט בשלש כיתות – כשר [שהרי לא שנה הכתוב לעכב. זבח תודה], אבל לכתחילה אין שוחטים את הפסח כאשר אין שלש כתות (עפ"י רמב"ם א, יא. ומלשון רש"י במשנה 'מצוה ליחלק לשלש כיתות' היה נראה לדקדק שאינו אלא מצוה לכתחילה אבל בשעת הדחק שפיר דמי לשחוט בכל אופן).

ויש מי שצדד לומר שאדם יחיד שהביא פסח – פסול, שאין פסח אלא ב'קהל' (ע' אבני נזר אה"ע סוס"י תלח – דלא כהתו"י יומא נא).

נכנסה כת ראשונה, נתמלאה העזרה, נעלו דלתות העזרה [לאביי: ננעלו (מאליהן, מעשה נסים. רש"י). לרבא: נועלים בידים ואין סומכים על הגס (וכן הלכה. רמב"ם ק"פ א, יא)].

הכהנים עומדים שורות שורות ובידיהם בויכי כסף ובויכי זהב [ללא שולים, שמא יניחום ויקרש הדם]. שורה שכולה כסף כסף ושורה שכולה זהב זהב, ולא היו מעורבים – שכך יפה יותר.

שחט ישראל (אם ירצה, שהשחיטה כשרה בזר. ונראה שמצוה בבעלים שישחוט יותר מבשלוחו. ע' קדושין מא; מג"ה ה, כב; אגרות משה אה"ע ח"א קנו) וקבל הכהן. נותנו לחברו וחברו לחברו. [אם ננקוט הולכה שלא ברגל לא שמה הולכה (וכן אנו נוקטים להלכה. ערמב"ם פסוה"מ א, כג יג, ט; לח"מ ק"פ א, יד ואמת ליעקב) – צריך לנווד מעט (י"א כהן אחד וי"א כל הכהנים)], מקבל את המלא (בימינו. ע' מג"א קמו סקי"א) תחילה [שאין מעבירים על המצות] ואחר כך מחזיר את הריקן. כהן הקרוב אצל המזבח, זורקו וריקה אחת כנגד היסוד [כרבי יוסי הגלילי. ויש אומרים שהפסח בשפיכה ולא בזריקה מרחוק. וכן קיימא לן להלכה, כדלהלן פט. וע"ע להלן קכא]. הידור הוא שיהיו כולם עוסקים בעבודה משום ברב עם הדרת מלך.

יצתה כת ראשונה ונכנסה כת שניה. יצתה כת שניה ונכנסה שלישית [ונקראת כת עצלנית]. כמעשה הראשונה כך מעשה השנייה והשלישית.

עם התחלת השחיטה היו קוראים את ההלל. אם גמרו – שנו, ואם שנו – שלשו, אף על פי שלא שלשו מימיהם. רבי יהודה אומר: מימיהם של כת שלישית לא הגיעו לאהבתי כי ישמע ה' מפני שעמה מועטים. תקעו והריעו ותקעו (בחצוצרות. רמב"ם א, יב).

א. פרש"י שהכתות היו קוראים. ואילו תוס' ורמב"ם כתבו עפ"י התוספתא שהלויים היו קוראים. ואפשר שאין סתירה בין הדעות אלא הלויים היו אומרים הלל מדין שירה על הקרבן ואילו הבעלים היו אומרים את ההלל בגלל קיום מצות הפסח, כשם שאומרים אותו בשעת אכילת הפסח (עפ"י הגר"ז).

ב. בכל פעם שהחלו לקרוא את ההלל, תקעו הריעו ותקעו. ויש אומרים שבכל קריאת הלל תקעו תשע פעמים; שלש בראש ההלל, שלש באהבתי' ושלש ב'הודו' (עפ"י סוכה נד: ובראשונים). ג. קריאת ההלל – תקנת חכמים היא ואינה מדאורייתא (עפ"י מנחת חנוך שצד, יג. וע"ע: ספרי זוטא בהעלותך; ירושלמי ה"ה; רש"י להלן צה: מקדש דוד כה, ג ד"ה ובתוס' וד"ה וזה; דבר שמואל). וצ"ע אם היו מברכים על הקריאה. ואם כן – האם היו הלויים מברכים בכל כת וכת או ברכה אחת לכולן. ויש לעיין כשהגיעו לאהבתי' וכד', האם היו הלויים גומרים את ההלל, כי קשה להבין מה טעם יפסיקו באמצע (הגרשו"א).

כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, אלא שהכהנים מדיחים את העזרה שלא ברצון חכמים –] הוא רבי אליעזר האוסר לכבד את הקרקע מהתורה, משום השוואת גומות ובנין, או אף לחכמים שאוסרים משום שבות ורבי נתן היא שאומר שבות שאינה צריכה לא התירו במקדש].

א. להלכה פסק הרמב"ם שמותר לרחוץ העזרה בשבת, שאין שבות במקדש אפילו בדבר שאינו צורך עבודה. איסור שבות במקדש – היתר הוא (לשון הרמב"ם ק"פ א, טז). ויש שנראה מדבריו שנקט ששבות שלא לצורך עבודה לא התירו (ע' במאירי ביצה יא ד"ה כהן שלקה). אך יתכן שגם הרמב"ם מתיר באופן זה שאינו לצורך הבית כלל, ושונה כאן שהוא לצורך נקיין העזרה (עפ"י צל"ח. ואולם בספר אור שמה שבת כא, כו נקט בדעת הרמב"ם שמתיר אפילו ברטיה).

ב. מפשטות המשנה משמע שזר כשר לשחוט לכתחילה אף בשבת. וכן מוכח מעוד מקומות (עפ"י חו"א נשים קלד, לדף לג: דלא כהרש"ש).